

Renovaties van “Gierzwaluwijken” in de Liemers in 2012 en 2013

Aanleiding

In de afgelopen twee jaar werd ik geconfronteerd met een aantal werkzaamheden en renovaties in het broedseizoen. Nesten van de Gierzwaluw en Huismus waren daarbij in gevaar, maar konden ook worden beschermd. Na een korte introductie van de Gierzwaluw volgt hieronder een beschrijving van de gebeurtenissen.

Gierzwaluwen zijn voorzichtig en plaatstrouw!

Gierzwaluwen zijn aangepast aan het leven in de lucht, op de grond maken ze een onbeholpen indruk. Ze hebben moeite met opvliegen vanaf de grond en als er niet genoeg ruimte is, lukt het soms helemaal niet. Oorspronkelijk hebben Gierzwaluwen nesten in rotsen of spleten in kliffen. Bij ons, aangepast aan onze cultuur, zoeken ze een geschikte plek in bebouwd gebied. Op zoek naar een geschikte broedplaats lopen ze dus het risico ergens binnen te vliegen waar ze nooit meer uitkomen, bijvoorbeeld in een spouw, zolderkamer of luchtkoker. Gierzwaluwen zullen daarom het liefst broeden op plekken waarvan ze weten dat ze veilig zijn. Dat is in eerste instantie de plek waar ze het voorgaande jaar ook al hebben gebroed. Ze zullen deze plaats trouw blijven en geen risico nemen door verder te zoeken naar een andere plaats. Vogels, die voor het eerst gaan broeden, zullen in eerste instantie proberen om in bestaande kolonies een plekje te veroveren dat in het verleden door Gierzwaluwen is gebruikt. Ze zijn pas op twee- tot vierjarige leeftijd geslachtsrijp en tot het zover is,

kunnen ze in de kolonie rondvliegen en uitkijken naar een toekomstige, geschikte broedplaats. We kunnen dit waarnemen op mooie zomeravonden en –ochtenden. Bij de kolonies vliegen dan vaak groepen Gierzwaluwen (nestzoekers) schreeuwend langs bestaande nestplaatsen. Ze haken soms even bij een invlieggat aan, laten vervolgens weer los en voegen zich opnieuw bij de (gierende) groep. Tijdens deze giervluchten, waaraan voornamelijk niet-broedende vogels deelnemen, worden waarschijnlijk de nesten gelokaliseerd, ingeprent en gecontroleerd. Op hun geschreeuw krijgen ze dan vrijwel altijd als antwoord vanuit de nesten “bezet”. Horen ze uit een eerder bewoond nest ineens geen geluid meer, dan kan dat betekenen dat daar een onbezette nestplaats is. Een nestzoeker zal dan proberen deze plaats in te nemen.

Westervoort

Westervoort bestond tot aan de jaren zestig voornamelijk uit agrarisch gebied. Sinds midden jaren zestig zijn rond de dorpskern van Westervoort diverse nieuwbouwwijken ontstaan. Zo werd de wijk Struikendoorn opgeleverd in 1969. Deze wijk ligt in het noordwesten van de bebouwde kom van Westervoort.

De aaneengeschakelde mooie ruime woningen, voor een deel huur en ander deel koopwoningen, werden in die tijd nauwelijks geïsoleerd en niet zo hermetisch afgesloten. Hiermee was dan ook een prima biotoop voor diverse stadsvogels gecreëerd. De openingen onder de goten en kantpannen zijn waarschijnlijk als eerste ontdekt, door

Foto: Theo Verhoeven

Foto 1: Oude situatie Cloecklaan.

de Huismus en ook door de jaarvogel van 2014 de Spreeuw. De Huismus maakt tevens gebruik van de dakgoot om onder de eerste rij pannen te komen. Heerlijk toch dat “vogelleven” in zo’n jarenzestigwijk. Binnen een paar jaar durfde de Gierzwaluw het ook aan om de openingen onder de dakgoten en kantpannen in te vliegen. Het is niet onwaarschijnlijk dat de Gierzwaluw de Spreeuw en Huismus uit hun nest heeft verjaagd en hun nesten heeft gekraakt. Ja, de natuur is soms ook hard. Daarna zijn de Gierzwaluwen steeds naar deze voor hen veilige en bekende broedplekken teruggekomen. Hier zijn generaties jongen uit het ei gekropen!

En dan komen de renovatieplannen!

In de wijk Struikdoorn worden negen woonblokken aan de Kraayenhof en de Cloecklaan gerenoveerd (55 huurwoningen). De daken van de woningen krijgen nieuw dakbeschot, dakpannen en dakgoten

worden vervangen, isolatiemateriaal in de spouwmuren wordt bijgevuld. De energieverslindende woningen krijgen na de ingreep energie label B/C.

Mooi toch

Voordat de renovatie gestart is, heeft woningstichting VIVARE een Quicksan flora en fauna en een nader onderzoek laten uitvoeren. Hieruit is gebleken dat jaarrond beschermde nesten aanwezig zijn van Huismus (9 nesten) en Gierzwaluw (21 nesten). Het plangebied is van groot belang voor de Gierzwaluwen. Ook is een zomerverblijf- en paarplaats van de Gewone Dwergvleermuis waargenomen. Ook een vaste verblijfplaats van de Laatvlieger en drie paarplaatsen van de Gewone Dwergvleermuis.

Voor al deze beschermde soorten zijn mitigerende (verzachtende) maatregelen bedacht en is een ontheffing aangevraagd bij de

Foto: Theo Verhoeven

Foto 2: Nieuwe situatie Cloecklaan.

Dienst Regelingen (Ministerie van Economie, Landbouw en Innovatie). Uiteindelijk is de renovatie eind augustus 2012 begonnen, na de broedtijd van de Gierzwaluw en de Huismus. Het werk is in maart 2013 juist voor de broedtijd van de Huismus en Gierzwaluw opgeleverd. Voor de Gierzwaluw zijn op alle hoeken van de aaneengeschaalde woningen totaal 36 nestkasten Waveka type 17 opgehangen. Onder de eerste rij pannen zijn voor de Huismus Vogelvides geplaatst. In de aftimmering aan de kopse zijde is een majestueuze constructie bedacht, die onderdak biedt aan vleermuizen. Afgelopen zomer (2013) heb ik een paar keer de wijk Struikendoorn bezocht en vooral gelet op de aanwezige Gierzwaluwen. Het was een feest om te zien hoe de Gierzwaluwen de nieuw geplaatste nestkasten hebben ontdekt. Vrijwel alle kasten zijn direct ingevlogen. Ook bewoners van deze wijk vinden het prachtig! Er gaan zelfs al gesprekken, zo van 'hebben jullie ze ook al in de kast'. Eén van

de bewoners, Huub Buil, liet me vol enthousiasme een eigen opname zien, waar een Gierzwaluw "zijn kast" in vliegt en een andere opname waarin er twee aan het "rommelen" zijn in de kast. Al met al een zeer geslaagde actie met een energielabel B/C en behoud van de Huismus, Gierzwaluw en vleermuis.

Westervoort heeft in de jaren 80 een z.g. groeikerntaak gekregen. Vooral in de periode 1981 tot 1986 zijn diverse nieuwbouwwijken gebouwd. Het aantal inwoners is momenteel 15.976 in 2014. In 1983 was dit nog 8000. We vermoeden dat het aantal broedplekken van de Gierzwaluwen in het dorp vanaf 1980 behoorlijk is toegenomen, mogelijk meer dan verdubbeld. We schatten het aantal broedparen momenteel op 100 tot 160. Reden te meer zorgvuldig om te gaan met planmatig onderhoud in deze wijken. Voor wat betreft, woningstichting VIVARE is mijn vertrouwen hierbij groot!

Pannerden

Begin maart 2013 krijg ik een telefoontje van Mark Berks. Mark woont aan De Tuin in Pannerden. In zijn straat is woonstichting Vryleve begonnen met een renovatie van vijf woonblokken met in totaal 17 woningen. De woningen liggen aan de rand in Pannerden net onder de kerktoren en zijn gebouwd in 1974. De renovatie bestaat o.a. uit het vervangen van het dak en aanbrengen van dakisolatie bij de woningen.

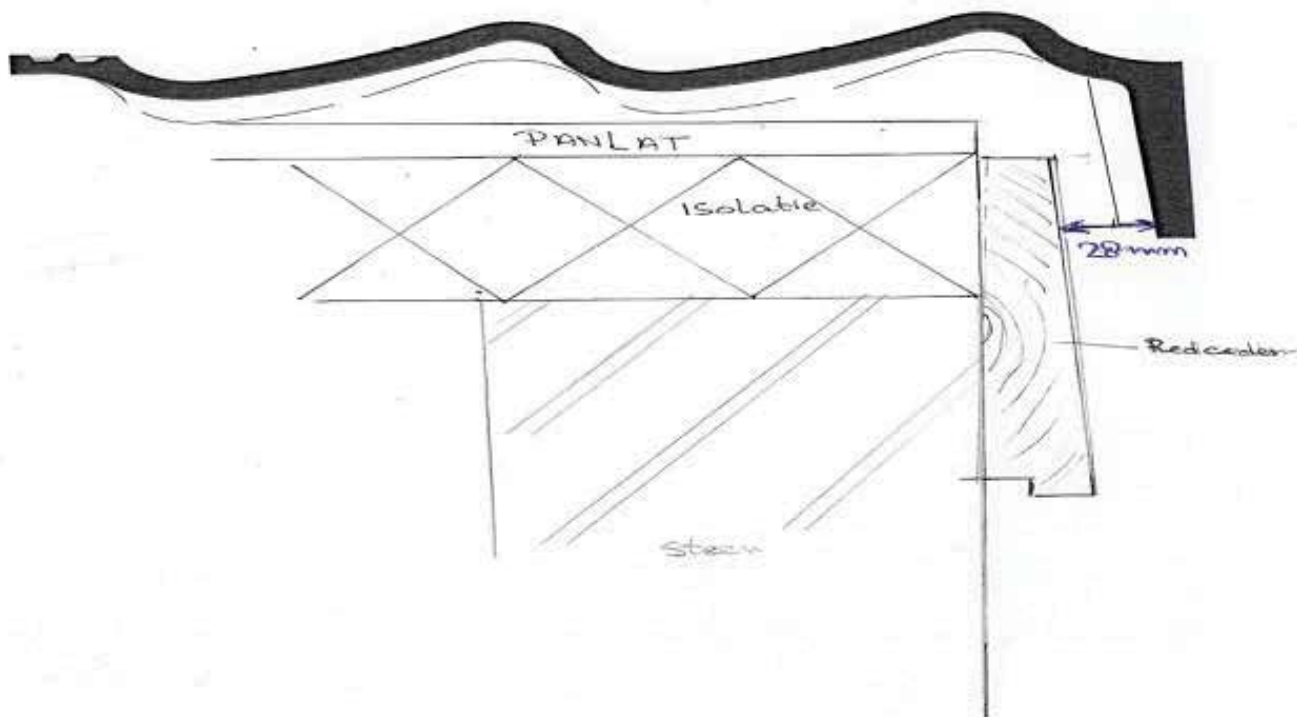
We hebben melding gemaakt bij Vryleve van de aanwezigheid van nesten van Gierzwaluwen. De vogels broeden al enige jaren onder het dak van een groot aantal woningen. In opdracht van Vryleve is een ecologisch onderzoek in het kader van flora- & faunawet gedaan. Tijdens het veldbezoek is geconstateerd dat Gierzwaluwen gebruik maken van de woningen aan De Tuin in Pannerden. Aanwijzingen

daarvoor zijn poepsporen, waarnemingen van een bewoner en een foto uit 2012 van een aanhakende Gierzwaluw onder een gevelpan.

Er is gezocht naar aanvullende verzachtende maatregelen om de Gierzwaluwen te behouden voor deze wijk.

- Aan de oostelijke kopgevel van het blok dat vrijwel gereed is, zijn drie nestkasten voor Gierzwaluwen opgehangen. Verder een nestkast in de top van de kopgevel ca. 10 cm onder de nok. Twee nestkasten zijn ca. 80 centimeter onder de bovenste nestkast geplaatst, zo dicht als mogelijk bij de oude invliegopening, tegen de gevelpannen.

- Bij de nog te renoveren blokken zijn de volgende maatregelen genomen:
De aftimmerplaat van trespas, die bedoeld was om de extra hoogte door de nieuwe isolatielaag te overbruggen, wordt vervangen door een strook red ceder. Red

Figuur 1. Pannerden: detail tekening, invliegopening 28 millimeter tussen ceder aftimmerlat en kantpan.

ceder is wat ruwer, waardoor de Gierzwaluwen beter grip hebben bij het aanhaken. De gevelpannen langs de kopgevels worden zo geplaatst, dat een ruimte tussen gevelpan en gevel van minimaal 28 millimeter ontstaat, die de Gierzwaluw toegang verschaft onder het dak (figuur 1).

- De renovatie van de laatste twee blokken is niet gereed voor terugkomst van de Gierzwaluw. Daarom is bij deze blokken de toegang voor Gierzwaluwen afgedicht voor 25 april. Ter compensatie zijn aan de oostgevel van beide blokken drie nestkasten opgehangen op een zelfde manier als onder het eerste punt is beschreven.

Het onderzoek en plan zijn in harmonie uitgevoerd door woonstichting Vryleve, ecologisch adviesbureau Van der Molen Groenconsult, vogelwerkgroep Arnhem e.o., IVN en bewoner Mark Berks. Inventarisatie moet volgend jaar duidelijk maken of

Gierzwaluwen gebruikmaken van de alternatieve invliegopeningen. Als het gewenst is, dan gaan we de Gierzwaluwen een handje helpen door middel van lokgeluiden.

Lobith

Steigerbouwers gaven woensdag 27 maart 2013 de aftrap in de Tuinstraat in Lobith voor groot onderhoud aan daken en gevels in 30 huurwoningen van Vryleve. Ook de Bloemen- en Kwekerstraat zijn onderdeel van de werkzaamheden. Begin juli 2013 moet alles klaar zijn en dan kunnen de woningen er weer 25 jaar tegen. Bloksgewijs worden de 30 woningen van hetzelfde bouwtype, met balkon, aangepakt. Het werk bestaat uit complete vernieuwing en isolatie van de daken, vernieuwing van de balkonhekken, opnieuw isoleren van de gevels, aanbrengen van mechanische ventilatie en kleinere klussen in de woning. Het energielabel wordt ook hier sterk verbeterd.

Foto: Theo Verhoeven

Foto 3: Pannerden nestkasten en cederhouten aftimmering.

Bewoners komen in actie en maatregelen

Oplettende bewoners hebben Vryleve op de aanwezigheid van Gierzwaluwen in hun wijk gewezen en dat ook kenbaar gemaakt bij Dienst Regelingen van het Ministerie van Economische zaken. Na controle door een inspecteur van het ministerie zijn de werkzaamheden stilgelegd. Er zijn voorzorgmaatregelen genomen, waardoor het voor de Huismussen onmogelijk is gemaakt te nestelen in de betreffende woonblokken van de Tuinstraat. Daarna zijn de werkzaamheden in de Tuinstraat hervat en binnen drie weken afgewerkt. In overleg met Dienst Regelingen zijn de woonblokken aan de Tuinstraat voorzien van nestgelegenheid voor de Gierzwaluw en Huismus.

De werkzaamheden aan de Bloemenstraat en Kwekerstraat zijn uitgevoerd na de broedtijd van de Gierzwaluw. In het plangebied zijn 18 nesten van Gierzwaluw en 60 nesten

van Huismus verwijderd. Ter compensatie zijn voor de Huismus in de vorm van vogelvides meer dan 120 nestgelegenheden aangeboden. Voor de Gierzwaluw zijn nestkasten van het type Zeist opgehangen, (aantal onbekend), op alle hoeken van de woonblokken. De nestkasten die net voor het broedseizoen zijn opgehangen in de Tuinstraat zijn direct in gebruik genomen door de Gierzwaluwen. De aftimmering onder de kantpannen is van ruw cederhout gemaakt. In deze aftimmering zijn speciale uitsparingen gemaakt ter plaatse van eerdere invliegplekken.

De werkzaamheden waren ingrijpend voor de Gierzwaluw en Huismus. Met kunst en vliegwerk is veel behouden aan kostbare nestgelegenheid voor deze bijzondere vogels.

Foto 4. Gierzwaluw neemt nieuwe nestkast in gebruik. Ook zichtbaar is de uitsparing van de betimmering!

Duiven

Als voorbereiding op een Gierzwaluwenexcursie, die we voor het IVN gaan houden in Duiven, zijn we woensdagavond 26 juni 2013 gaan kijken hoe het er momenteel bijstaat. We hebben daarbij de oude inventarisatiegevens uit 2002 en 2003 gebruikt. Het is prachtig om te zien dat we snel uitkomen op dezelfde invliegplaatsen als tien jaar geleden. Hier blijkt maar weer eens hoe plaatstrouw de gierzwaluw is. Jaarlijks 7000 km heen en 7000 km terug uit Afrika en dan weer exact invliegen in dezelfde kier of spleet. We kijken in de wijk de Droo vol bewondering hoe hier de Gierzwaluwen via de gevelpannen onder het dak verdwijnen naar hun broedplaatsen. De schatting in deze wijk is minimaal 30 broedparen. Maar dan is het wel even schrikken op het Roerdompplein. We zien hier een schaftkeet staan en steigers langs de woningen. Het betreft woningen van Woningstichting VIVARE. Reden om de volgende dag contact op te nemen.

Geplande werkzaamheden

De werkzaamheden die VIVARE laat uitvoeren, bestaan uit het verrichten van schilder-, reinigings- en houtrotherstelwerkzaamheden aan in totaal 168 woningen. Werkzaamheden op hoogte worden uitgevoerd d.m.v. steigerwerk langs de voor – en achtergevels. De steigers worden aan de dakgoot bevestigd waarover een zeil wordt gespannen. Hierdoor kunnen de schilders en timmerlieden droog werken. Aan de kopgevels worden geen werkzaamheden verricht.

Vrijdag 28 juni heb ik een afspraak met de opzichter van VIVARE en de uitvoerder van Hagemans Vastgoedonderhoud, die het werk verricht. De Gierzwaluw wordt zeker serieus genomen. Er is gedacht dat het hier alleen gaat om onderhoud, daarmee zal toch wel niets verstoord worden? Helaas dus toch wel!

Foto: Theo Verhoven

Foto 5. oude manier van steigerbouwer.

Maatregelen

Om de broedgevallen van de Gierzwaluw en andere soorten niet te verstoren, is in onderling overleg, in prima harmonie een plan gesmeed waarbij én het werk kan doorgaan én onze gevleugelde vrienden tijdens de werkzaamheden kunnen zorgen voor hun nageslacht. De volgende maatregelen zijn getroffen:

- Geen afscherming (zeilen) toepassen op of aan steigerwerk.
- De steiger niet bevestigen in/aan dakgoot. Bij de hoekwoningen de steiger niet hoger opbouwen dan tot de eerste verdiepingvloer plus leuningen op de eerste verdieping.
- Na de werkdag de leuningen op de eerste verdieping verwijderen t.p.v. de hoekwoningen.

Al deze aanpassingen zijn direct doorgevoerd, een grote winst voor alles en iedereen. De firma Hagemans was zo betrokken geraakt bij deze Gierzwaluwbescherming. Ze hebben een leuk gebaar gemaakt door bij de oplevering van het werk nog tien speciale duurzame nestkasten te schenken om extra in de wijk op te hangen.

Renovatie of nieuwbouw. Hoe voorkom je problemen?

Gierzwaluwen en andere vogels, maar ook vleermuizen hebben hun nestplaatsen al vele jaren gevonden dicht bij de mens, ja zelfs in onze eigen woning! Ze maken gebruik van holten in muren en onder daken van huizen en andere gebouwen. Door afbraak, renovatie en isolatie van vaak oudere panden verdwijnen zowel de gaten, kieren en spleten in muren als ook de kapotte of scheefliggende dakpannen. Ook nieuwbouwhuizen worden als het ware hermetisch afgesloten zodat, ook al

neemt het aantal huizen in ons land toe, er steeds minder nestgelegenheid in ons stedelijk gebied overblijft. Hier hebben we als Vogelwerkgroep Arnhem e.o. en IVN-afdeling de Liemers de afgelopen tijd vooral bij renovaties van woonwijken maar ook van andere gebouwen veel mee te maken gehad! Het is niet prettig te adviseren een grote renovatie, die net is gestart, in het broedseizoen stil te leggen!

Daarom is het van groot belang ruim voordat onderhoud aan gebouwen wordt gedaan te inventariseren of geen schade aan flora of fauna optreedt en een quickscan van de flora en fauna te laten maken van het project. Nadat een quickscan is gemaakt, kan het nodig zijn een nader onderzoek in te stellen. Hiermee kan men nader bepalen waar nesten en of verblijfplaatsen zich bevinden. Daarbij kan tevens bepaald worden, of een nest of verblijfplaats wettelijk beschermd

Foto 6 .Nieuwe manier van steigerbouwer.

is. Aan de hand van deze gegevens kan een conclusie getrokken worden, advies gegeven worden en indien noodzakelijk ontheffing worden aangevraagd bij Dienst Regelingen (Ministerie van Economisch zaken).

Ook bij nieuwbouw zijn allerlei alternatieven mogelijk, die we kunnen toepassen om onze geliefde vogels een nestplek te bezorgen. Er bestaan speciale dakpannen, neststenen of nestkasten voor Gierzwaluwen. Bij een pannendak kan een z.g. vogelvide onder de eerste pannenrij als vervanging van de vogelschroot weer mogelijkheden voor de Huismus bieden. Ook zijn er kansen om de zo nuttige vleermuis een plek te geven. Platte daken kunnen een groene (sedum) of bruine begroeiing krijgen. Er zijn zelfs manieren om gevels verticaal groener te maken! Je kunt zelfs een hotel voor diverse insecten creëren.

Samenvatting

De Gierzwaluw en de Huismus hebben zich aan onze omgeving aangepast en vinden nestgelegenheid in spleten en kieren van vaak oude gebouwen. We mogen ze met recht stadsvogels noemen.

Extra aandacht om de flora en fauna in die renovatieprojecten te beschermen is van groot belang!

Door de bedreiging van bestaande broedplaatsen is het zinvol de bekende plekken te beschermen en te behouden of vervangende nestgelegenheid te creëren. Maar ook uitbreiding van nestgelegenheid door bijvoorbeeld nestkasten aan te brengen is zinvol. Ook is het van belang om voor de start van de werkzaamheden een inventarisatie uit te voeren. En indien nodig een ontheffing aan te vragen voor de Flora- en faunawet.

Foto 7. v.l.n.r. Theo Verhoeven (VWG. Arnhem e.o.), Gerard Dreesen (Hagemans Vastgoedonderhoud, Emiel Pol (Vivare) en op ladder Bennie Römer (Vivare).

Dank

De bescherming was niet mogelijk zonder de inzet een groot aantal personen en organisaties. Dank aan Emiel Pol en Theo de Groot van woningstichting Vivare voor de zeer prettige samenwerking en het inzien van de quickscan uitgevoerd door De Groene Ruimte. Bennie Römer voor het ophangen van de nestkasten in Duiven.

Gerard Dreessen en Lau van Lith van Fa. Hagemans Vastgoedonderhoud voor de prettige samenwerking, de koffie in de bouwkeet en de donatie van de nestkasten. Ben Peters van Woonstichting Vryleve, dank voor het prettige overleg en meedenken en de mogelijkheid van inzien van de quickscan Pannerden, gemaakt door Van der Molen Groen Consult.

Jeroen Mulders van woonstichting Vryleve, dank voor alle begrip, vooral na de stagnatie bij het groot onderhoud in Lobith.

Peter Schulenberg dank ik voor het altijd kritisch doorlezen van mijn artikelen.

Tot slot natuurlijk speciale dank voor de bewoners Mark Berks in Pannerden, Guus Elfrink uit Lobith en Huub Buil uit Westervoort die in hun wijk de Gierzwaluw wel een zeer warm hart toe dragen en allen zeer goede koffie schenken.

Theo Verhoeven
t.verhoeven9@chello.nl

Foto: Bert Houkekes. Bron: <http://www.arnhem.nl/content.jsp?objectid=113559>

Vogelvide